

Трајан ГОЦЕВСКИ

ПРОМЕНИТЕ И ОБРАЗОВАНИЕТО

1. Намесѝо вовед. Ако се направи анализа на настаните што се случува во последната деценија на 20-тиот век, а кои оставија трајни белези на вкупните односи во општеството, ќе се види дека тоа се, секако, оние сврзани со воведувањето на новиот политички и на новиот економски систем во земјата. Овие промени силно ги нарушија веќе воспоставените вредносни матрици во сите области на живеењето според кои функционираше претходниот систем и бараат воспоставување на нови кои, пред сè, ќе се воспоставуваат според принципите на слободниот пазар и пазарните законитости. Настанатите проблеми се така сложени и меѓусебе така испреплетени што нивното надминување е можно единствено со суштински промени на општествениот развој. Во рамките на овие промени, секако, најсложени се проблемите со кои се соочува младата популација која, неретко, ја нарекуваме нашата иднина. Имено, во периодот на т.н. транзиција, младата генерација се соочи со нова стварност која значи неизвесност на сите страни и во сите средини: во семејството, во училиштето, на факултетите, на работното место, во објектите за забава, на улица... Затоа секој поединец, а особено младите, треба да се оспособат за новиот предизвик, за да можат да си помогнат како себеси така и на општеството во целина. А за тоа несомнено е најкомпетентно и најповикано воспитанието и образованието на сите нивоа и на сите степени. Тоа несомнено е единственото можно и најприфатливо оружје кое денес го има на располагање државата. Тоа оружје треба да се стави во функција на надминување на последиците кои настануваат како резултат на општата глобализација во политиката, економијата и пазарот, која инсистира на општества кои постојано учат и кои се стремат кон знаења засновани на високо развиени вештини и технологии од висок степен. Затоа и новите работни места од работниците бараат поголеми општи знаења, голем степен на стекнати вештини, одговорност и поголема подвижност.

Меѓутоа, иако овие промени се нужни и неизбежни, справата по нив, а уште повеќе решенијата, се макотрпна, сложена и интердисциплинарна работа, сепак кон нив се приоѓа парцијално и лонгитудинално, што може до крајни граници да ги усложни и така сложените односи во оваа сфера.

Еден дел од овие промени нужно се однесува и на промената на економските односи во сферата на воспитно-образовниот, научноис-

тражувачкиот и едукативниот систем во земјата. Имено, новите односи, пред сè, мора да создадат конкуренција и во овој сектор, да се отвори пазар на работна сила кој постојано ќе бара подигање на нивото и степенот на образованието, негово постојано осовременување и приспособување кон понудата и побарувачката на работна сила. Со еден збор, повеќе не може да се зборува за апстрактни категории во сферата на подготвувањето на кадрите, туку напротив, за конкретни профили, прифатени и вреднувани од работодавачите. Се разбира, овој премин кон новите економски односи ни оддалеку не е едноставен и краткотраен процес. Напротив, тоа е сложен и долг процес кој нужно бара: осовременување на образовната технологија и модернизација, и опремување на воспитно-образовните, научноистражувачките и едукативните институции според светски прифатените стандарди и правила за верификација на стекнатите знаења.

Конкуренцијата на пазарот на работна сила неминовно ќе ја изостри и конкуренцијата помеѓу институциите од оваа сфера што нужно ќе доведе до зголемување на квалитетот и современоста на образовната понуда. Тоа ќе биде неопходно, бидејќи од тоа ќе зависи и рејтингот, но и материјалната положба на образовните, едукативните и научноистражувачките институции и поединците во нив. Конкуренцијата треба да ги исфрла од игра оние институции кои нема да можат да се приспособат кон новиот пазарен амбиент и кон барањата на пазарот на работна сила.

Поради тоа новиот економски систем бара промени во сите домени на работењето и однесувањето на институциите од областа на воспитанието, образованието, истражувачката и едукативната сфера. Притоа, најбитни се:

- а. промена на позициите на самите институции;
- б. промена на материјалната положба на институциите;
- в. промена на кадровската структура;
- г. промени во планирањето на дејноста;
- д. промени во менаџментот на институциите;
- ѓ. воведување флексибилни наставни планови и програми
- е. осовременување на профилот на кадрите и сл.

Сепак, едно истражување од групата за образовна политика при Комисијата за образование на ЕУ ќе покаже дека има потреба од промени во стратешките правци на развојот на образовните системи во Европа, при што тие промени најмногу зависат од политичката волја, од националните образовни системи и од потребата за балансирање на буџетите.

2. Новише економски односи и образованиешо. Со самото конституирање на Р. Македонија како самостојна држава, се наметна и потребата од комплексно согледување на односите и тенденциите во воспитно-образовниот, научноистражувачкиот и едукативниот систем и нивно приспособување кон новите економски односи што настанаа со воведувањето на новиот економски систем. Во рамките на тоа, како приоритетни задачи се поставуваат:

- а. воспоставување современ и флексибилен образовен систем, примерен на новите општествени и економски односи;
- б. воведување нов, современ менаџмент во тие институции;
- в. осовременување на наставните содржини, форми и методи на работа;
- г. обезбедување компатибилност со системите на другите држави кон чии интеграции се стреми нашата земја;
- д. поставување светски стандарди за верификација на стекнатите знаења;
- ѓ. афирмација на пазарот на работна сила како инструмент за верификација на дејноста на образовните институции.

Клучно прашање на промените што треба да настанат во сферата на економските односи во оваа област е, секако, рedefинирањето на воспитанието, образованието, научноистражувачката и едукативната дејност. Имено, тие од потрошувач, товар на стопанството, непроизводна дејност и сл., како што беа третираны досега, треба да добијат третман на создавач на националното богатство, како директна производна сила, која е во функција на создавање нови вредности, а не на нивни потрошувач. Мора да се утврди цената на образованието како трошок на општествената репродукција, кој дава просперитет а не кој води кон стагнација. Тоа значи дека оваа дејност треба да се дефинира како своевиден развоен ресурс од првокласно значење за вкупниот развој и за просперитет на државата во целина.

Според тоа, воведувањето нов економски систем во државата неминовно води кон процес на иновирање, осовременување и воведување пазарна економија и во воспитно-образовниот, научноистражувачкиот и едукативниот систем. Тие промени се сложени и треба да опфатат неколку глобални прашања:

- а. во новиот пазарен амбиент, во кој дејствува и воспитно-образовниот систем на државата, потребно е да се утврдат стандарди и нормативи во образованието, кои ќе ги верифицира државата преку соодветен надлежен орган.

Утврдените стандарди и нормативи треба да бидат задолжителни за сите институции кои се занимаваат или пак сакаат да се занимаваат со воспитно-образовна, научноистражувачка или едукативна дејност. Оние што нема да ги исполнат пропишаните стандарди, без разлика на причините и желбите, нема да добиваат лиценци за работа. Стандардите и нормативните мора да важат и за приватните и за државните образовни институции. Стандардите и нормативите, исто така, мора да бидат сообразни со два вида основни барања, и тоа: барањата на пазарот на работна сила и барањата или пошироките интереси на државата која ги застапува широките национални интереси кои најчесто пазарните законитости не ги почитуваат.

- б. Институциите што се занимаваат со оваа дејност треба да донесат нови наставни планови и наставни програми, за сите степени и за сите видови образование, според кои ќе се профилираат струките и занимањата и според кои ќе се одвива воспитно-образовниот, сознајниот и практичниот процес. Сето тоа треба да биде во согласност со понудата и структурата на работните места што ги нудат работодавачите. Истражувањата во ЕУ покажаа дека основното и средното образование, како алка во системот, бараат најголеми приспособувања бидејќи најголем дел од времето се посветува на организацијата на наставата а не на подобрување на методите на учење, па нивната врска со реалните работни услови кои ги нудат индустријалците или се слаби или воопшто не се воспоставени. Образовната понуда треба да се усогласи со овие барања. Исто така, наставните планови и програми треба да бидат стандардизирани, усогласени со светските тенденции и верифицирани од надлежна стручна институција, па потоа да се применуваат во образовниот процес. Во овој домен спаѓа и потребата за задолжителна контрола на стекнатите знаења, која е основен критериум за рејтингот на соодветната образовна институција, а со тоа и за нејзината економска положба, во услови на пазарно стопанство. Истражувањата во овој домен покажале дека школите често реализираат програми со содржини кои ги воведуваат младите во студии за кои тие уште не се подготвени, запоставувајќи ги вештините, со што подоцна младите тешко се приспособуваат на барањата на работодавците и новите технологии.
- в. Во рамките на вкупните промени во економските односи во образовната сфера, а со цел се да дојде до пазарна валоризација

на образовните услуги што ги нудат институциите од оваа област, како нужност се наметнува потребата од утврдување цена на образовните услуги на пазарот, која ќе се прифаќа или не. Цената треба да биде позната за сите видови образовни услуги, за сите степени и нивоа на образованието. Во принцип, секоја институција која пружа образовни услуги, по пропишан обем и квалитет, треба нив да ги наплатува од корисниците на услугите, се разбира до колку тие ги прифатат. Прашање на системот е како ќе се обезбедат средства и од кои извори за плаќање на цената на образовните услуги, за што ќе стане збор понатаму.

- г. Во сегашната практика на земјите со развиени пазарни економии постои разгранет систем на финансирање на образовните услуги. Поради тоа и кај нас е потребно да се утврди кој степен, кој вид и кое ниво на образование ќе одат на целосна пазарна валоризација, односно конкуренција, кој дел ќе остане во целосни инженерции на државата, а кој ќе оди комбинирано. И овој процес на диференцијација треба да заврши што е можно побрзо, со цел да се создадат услови за нов пазарен амбиент на работа во сите степени на образование, при што успешните ќе одат напред додека другите или ќе се престојуваат или пак ќе пропаѓаат. Овој процес е неминовен поради потребата од постигање на нужната економска ефикасност во областа на воспитанието, образованието, научноистражувачката и едукативната дејност кај нас која, пак, е неминовна за формирање на кадри за современи услови. Едноставно речено, кадри за новото време, од една страна, можат да формираат само модерни, современи, флексибилни, економски ефикасни и меѓународно признати образовни, научноистражувачки и едукативни институции, а од друга страна, пак, само такви кадри можат да го поведат развојот на земјата по нагорна линија. Денес се укажува на фактот дека образованието нема задача да образува „само работник“ туку граѓанин со способност, знаење и вештина, оспособен да придонесе за сопствениот просперитет, за просперитетот на своето семејство, но и за развојот на општеството во целина. Тоа е фундаменталната задата на современиот образовен систем. Оттука, предизвикот за промена на економските односи и во оваа сфера се наметнува како задача од првокласно значење за стопанскиот и за општоцивилизациониот развој на нашата земја.

3. Можни модели за покривање на цената на образовните услуги. И покрај општите тенденции за глобализација на економските односи и системи, во регионални и светски размери, сепак, издиференцирани се неколку модели за покривање на трошоците на образовните услуги. Без претензии за детално прикажување на тие модели, ќе се задржиме само на основните поставки што се применуваат во земјите со развиени пазарни стопанства, но не треба да се сфати дека тие се предлагаат како готови решенија за пресликување и кај нас. Напротив, се нудат само како појдовна основа за воспоставување нови економски односи во образовната сфера во нашата држава. Тие решенија, во основа, се движат во подолу наведените рамки:

- а. Во рамките на финансирањето на јавните потреби преку државниот буџет и буџетите на локалните власти, се обезбедуваат средства за финансирање на инфраструктурата која има пресудно значење за квалитетот на кадрите што се подготвуваат за следните степени на образование и за пазарот на работна сила. Таа инфраструктура, во основа, се однесува на примарните и секундарните потреби на воспитанието и образованието, на поддршката по сите основи на талентираните и на посебните кадри од интерес на државата. По степени на образование државата, по правило, финансира: дел од предучилишното воспитание и целосно го финансира основното образование, дел од средното образование и дел од високото образование. Колкав дел од кој степен на образование ќе финансира државата зависи од многу фактори, а пресудни се: образовната политика на земјата, традициите, развиеноста и сл. Практиката покажува дека овој дел од средствата за финансирање на образовните услуги, структурно зазема најголемо учество во вкупните средства наменети за овие потреби, околу шеесетина проценти.
- б. Следниот извор на средства преку кој се финансираат образовните услуги се нарачките од страна на стопанските и други субјекти за обезбедување разни образовни услуги. Тука, пред сè, спаѓаат нарачките од страна на: претпријатијата, други економски субјекти, владини и невладини институции, фондации, политички субјекти, научноистражувачки институции и сл. Образовните услуги во овој случај ги плаќаат самите нарачателите, според пазарните услови и однапред утврдените стандарди и нормативи што треба да ги исполнуваат институциите кои ги обезбедуваат образовните услуги. По правило, образовните услуги што се бараат од овие нарачателите се однесуваат најмногу на: дообука,

преквалификации, учење низ работа, оспособување на извршители за специфични работни задачи и технолошки процеси, под готовки за полагање на разни испити, подготовки за разни должности и сл. Според податоците на определен број европски земји, овој извор на средства учествува со 5 до 15% од вкупните средства потребни за образовната понуда на тие земји.

- в. Следниот извор на средства од кој се финансира образовната понуда е научноистражувачката и апликативната дејност што ја практикуваат институциите од оваа сфера. Нарачатели на вакви услуги можат да бидат: парламентот, владата и владините органи и институции, меѓународни институции и фондации, невладини институции, политички субјекти, економски субјекти, здруженија на граѓаните и граѓани. Оваа форма на обезбедување средства има непроценливо значење и за самата дејност на воспитно-образовните, научноистражувачките и едукативните институции, кои со истражувачката и апликативната дејност држат чекор со најновите трендови во својата област, со што и нивните услуги имаат поголема вредност на пазарот. Искуствата покажуваат дека од овој извор на средства се обезбедуваат 10 до 20% од потребните средства за финансирање на образовната дејност.
- г. Како извор на средства за финансирање на образовните услуги во земјите со развиени пазарни стопанства се јавува и покривањето на трошоците од страна на кандидатите, или, кај нас, т.н. партиципација или самофинансирање. Оваа форма се практикува и кај државните и кај приватните универзитети и училишта кои, во основа, имаат елитен карактер. Искуствата покажуваат дека овој извор на средства за финансирање на образовните услуги зема учество помеѓу 3 и 5% од вкупно потребните средства во државата.

Со отворањето на вратите на конкуренцијата во воспитно-образовната, научноистражувачката и едукативната сфера, сè повеќе се изоструваат критериумите и условите што мора да се исполнуваат за да се отвори приватна институција од оваа дејност. Искуствата од другите земји покажуваат дека колку што се навлегува подлабоко во сопственичката трансформација и во пазарната економија, учеството на приватната иницијатива, а со тоа и на конкуренцијата, и во оваа област станува реалност, особено во определени степени и видови на образование.

Таквата положба ја наметнува и потребата од промени во организацијата, управувањето и раководењето со овој систем. Искуствата покажуваат дека не е можно да се практикува приватната иницијатива и здравата конкуренција во воспитно-образовната, научноистражувачката и едукативната дејност, без воведување на претприемништвото и современиот менаџмент, како современи процеси на пазарното работење. Оттука воведувањето на нови форми на организација и управување, на приватната иницијатива и на современиот менаџмент во оваа дејност не е само обична теза туку економска нужност без која нема економска ниту друга ефикасност во работата.

4. Човековите ресурси и образованието. Поновите истражувања во доменот на стопанскиот развој покажуваат дека нематеријалните фактори на развојот, во кои спаѓаат: кадрите и нивото на нивната стручна подготвеност, научноистражувачката дејност и нејзината апликативна вредност, управувањето со процесите и системите и сл. земаат сè поголемо структурно учество во создавањето на новите вредности во државите. Така, според некои истражувања, кај средно развиените земји влијанието на овие фактори врз порастот на производството влијае со над 30%, додека тоа влијание кај високоразвиените земји надминува 2/3. Поради оваа реалност денес не постои земја која не посветува посебно внимание на човековите ресурси и нивната улога во создавањето на општата благосостојба на земјата како крајна цел на нејзиниот развој. Притоа, теоријата посебно внимание му посветува на овој ресурс, како на економски фактор на развојот од првокласно значење, набљудуван од неговата квантитативна и квалитативна страна.

За нас од особено значење се квалитативните особености на човековите ресурси кои ги опфаќаат, пред сè, следниве својства: квалификационата, образовната, старосната, работоспособната и другите релевантни структури за обезбедување стабилен и динамичен стопански развој. Така, во теоријата се вели дека без максимално можна корисна употреба и унапредување на човечкиот ресурс во производството и услугите и без оптимален равој на нивната стручност, знаење и способност, не е можно да се постигне забрзан економски и вкупен општествен развој на една земја. За да се остварат овие цели потребно е:

- a. да се води ефикасна политика на развој и перманентно унапредување на знаењето, стручноста и талентираноста кај работната сила, што во основа е задача на воспитно-образовниот систем на земјата, и

- б. да се изгради вредносен систем за правилна употреба и вреднување на знаењето, стручноста и способноста во процесот на трудот на сите нивоа.

Оттука се поставува и прашањето за способноста на нашиот образовен систем за зголемување на знаењето, стручноста и способноста на човековите ресурси со кои располага земјата и за нивно вклучување во нејзиниот стопански развој. За големиот предизвик што се поставува пред образованието за зголемување на работната способност на граѓаните зборуваат и следниве показатели изнесени во Женева, на Конференцијата за примена на науката и технологијата во стопанството (1992 год.) Имено, зголемувањето на работната способност на работоспособните граѓани, кое се појавува како резултат на образованието, се однесува на следниов начин:

а. без образование	1
б. со основно образование	40
в. со средно образование	100
г. со високо образование	300

Или, накратко речено, од опсежните истражувања се дошло до заклучок дека: ако кај работник без образование работоспособноста се означи со коефициент 1, тогаш со завршување на основно образование работоспособноста кај човекот се зголемува на 40, со завршување на средно на 100 и со високо образование на 300. Тоа значи сооднос 1:40:100:300.

Според тоа, воспитно-образовниот, научноистражувачкиот и едукативниот систем се наоѓаат пред големиот предизвик: или продуктивно и ефикасно да го стават во функција на економскиот развој човековиот ресурс со кој располагаме, или да останеме само со квантитативните аспекти на тој ресурс, но кои не нудат позабрзан стопански развој кон кој се стреми секоја земја. Ако се определиме за првото решение, тогаш тоа е исчекор на самото образование кон зоната на просперитет, која ќе го зголеми неговиот авторитет и неговата материјална основа.

Во таа смисла Комисијата за образование на ЕУ утврдила повеќе групи на особини и знаења кои граѓанинот треба да ги стекне во образовниот процес. Такви се: познавање на мајчиниот јазик; познавање на природните науки; познавање на новите технологии; оспособеност за критичко размислување; познавање на разни вештини; познавање на странски јазици; оспособеност за тимска работа; чувство за одговорност; чувство за дисциплинираност; способност за донесување

одлуки; подготвеност за ризик; иницијативност; креативност; професионализам; стремење кон перфекција во работата; граѓанска одговорност и сл.

5. Треба да почнеме од почето. Со оглед на фактот што пазарната економија и условите за живеење во амбиент на пазарна економија, претставува нова филозофија на однесување кон нештата, покрај приспособувањето на образовниот систем за работа во такви услови, потребно е да се изменат наставните содржини и начинот на нивното изнесување уште во предучилишното и основното образование. Тоа претпоставува поседување на соодветно економско знаење на сите наставни и педагошки кадри кои се занимаваат со воспитно-образовна и едукативна дејност. Тоа е практика во сите земји со развиени пазарни економии. Но, за жал, тоа во нашата Република не е случај, па кадрите кои дипломираат и се стекнуваат со звање воспитувач, учител, наставник или професор во средно образование, немаат слушано ниту полагано никакви содржини од областа на економијата. Тоа до крајни граници ги усложнува процесите што водат кон пазарна економија. Овде, сосема накратко, ќе се послужиме само со еден пример, кој често се експлоатира во јавноста, за тоа како се предава лекцијата за природните богатства во Јапонија и кај нас, и тоа во основното образование. Имено, јапонскиот наставник ги учи децата дека Јапонија е сиромашна земја, дека има недостиг од сите видови ресурси, од земјиште, од природни богатства, од руди, минерали, води, енергетски извори и сл. Според тоа, заклучокот е дека за да се опстане мора многу да се работи, да се учи, да се знае, да се штеди, да се чува стекнатото итн. Нашиот наставник постапува обратно: Нашата земја е најубава и најбогата во светот, располага со огромни природни богатства, земјиште, руди, енергетски извори, со големо културно богатство и историско наследство и сл. Овде и заклучокот е различен. Значи, ако ние сме богати, имаме многу ресурси и сл., тогаш зошто многу да се работи, да се учи, да се знае за да се опстане и да се живее добро. Заклучокот од двата приода е сосема јасен. Едниот, со реалистичен пристап, отвора други амбиции кај учениците и ги подготвува за нова филозофија на живеење во пазарен амбиент, а другиот романтичен, кој ги насочува учениците во погрешен правец.

Поради тоа се наметнува потребата од темелно менување на содржините што се изучуваат, но и на приодот како тие се претставуваат кај младата популација, при што секогаш ќе бидат потенцирани новите услови и новиот амбиент во кој тие понатаму ќе живеат и ќе ги

вршат своите економски активности. Значи, да почнеме со нов приод уште од првите степени на образование, мотивирајќи ги учениците за работа, квалитет, претприемништво, конкуренција и сл.

6. Што покажа една анкета. Во врска со потребата, но и со подготвеноста на наставничките кадри од сите степени на образование со соодветни економски знаења потребни за работа во новиот пазарен амбиент, кај нас досега не се правени некои истражувања. Светските искуства покажуваат дека кадрите кои се подготвуваат за наставници задолжително изучуваат предмети од оваа научна област. Најзастапени се следниве предмети: економика на образованието, економика на едукацијата, менаџмент, економика на човековите ресурси, економика на едукацијата во претпријатијата, економика и планирање на образованието, планирање на образованието, планирање на кадрите и др. Постојат и специјализирани институти за економски истражувања во образованието. Кај нас определени искуства постојат на Филозофскиот факултет, каде што на Институтот за педагогија студентите последниве 5 години го изучуваат предметот економика на образованието, а на Институтот за филозофија се изучува предметот филозофија на менаџментот. Без поголеми претензии за сеопфатно истражување на овие потреби кои според нас се неминовни, ќе се задржиме само на дел од резултатите што се добиени од една анкета спроведена кај 107 дипломирани педагози кои го изучувале предметот економика на образованието. Инаку, примерокот е направен според случаен избор, а анкетата е направена во три етапи, при што во првата се анкетирани 23, во втората 31, а во третата 53 дипломирани педагози.

Од интерес на овој труд, најзначајни се следниве резултати од анкетата:

- a. на прашањето: дали се актуелни содржините од областа на економијата за успешно вршење на нивната дејност во образовните институции во новите услови, позитивни одговори во првата група испитаници дале 47, 82%, во втората група 51, 61%, а во третата група, позитивно се изјасниле дури 84,90% од испитаниците. Негативни одговори дале 39,13% во првата група, 35,48% во втората група и само 3, 70% во третата група. Овие резултати, несомнено, покажуваат дека колку подлабоко невлегуваме во пазарните услови на работа толку повеќе актуелни стануваат содржините на економската област, како услов за успешно вршење на нивните работни обврски во училиштата.

- б. на прашањето: дали содржините од економската област што ги изучувате за време на студиите ви се достатни за успешно вршење на вашата работа, добиени се следниве одговори: позитивно одговориле 70,96 од првата група, 86,96% од втората група и 58,50% од третата група. Негативен одговор на ова прашање дале 6,45% од првата група, 0,00% од втората и 7,50% од третата група. И овие резултати покажуваат дека се намалува бројот на испитаниците кои мислат дека им се доволни наставните содржини од областа на економијата, а пак оние кои мислат дека овие содржини се недоволни е константен - околу 7%;
- в. на прашањето: кои содржини од областа на економијата ви се недоволни за успешното вршење на вашата дејност, испитаниците ги дале следниве одговори:
- менаџмент 58,50%
 - организација 13,20%
 - управување 9,40%
 - финансии 7,59%
 - планирање 7,50%
 - практика 9,40%

Иако оваа анкета е вршена само кај една категорија наставнички кадри, сосема е јасна тенденцијата за осознавање на потребата од економско образование кај наставниците, со цел успешно да си ја вршат својата работа во услови на воведување нов политички и, пред сè, нов економски систем.

Овде може да се заклучи дека во наредниот период, покрај целосното оспособување на воспитно-образовниот, научноистражувачкиот и едукативниот систем на земјата за работа во пазарни услови, потребно е и соодветно економско образование на наставничкиот кадар на сите степени на образование, со цел да можат својата наставна и воспитна работа правилно да ја насочат кон создавање нова филозофија на работа и живот во услови на пазарен амбиент кој, несомнено, од учениците и студентите бара: работа, квалитет, знаење, оспособеност и слични карактеристики што човекот ги стекнува во текот на целото свое воспитание, образование и оспособување.

Но, за тоа најнапред треба да ги оспособиме оние кои нè оспособуваат, да ги научиме оние кои нè учат и да ги воспитаеме оние кои нè воспитуваат.

7. Дали во Р. Македонија се студира масовно? Предизвикот на новото време е дефиниран во една единствена реченица која гласи: движење кон општество кое постојано учи, а основната цел е постигање на состојба на учено општество. За да се постигне тоа, потребно е да се воспостави систем во кој сите според потребите ќе можат да ги задоволуваат своите образовни потреби, без разлика на возраста, полот, степенот на образование кое го има и сл. Државата која го прифаќа овој модел, во основа, сознајниот процес треба да го прогласи за континуирана активност на граѓаните, а процесот на учење треба да се прифати како партнерство помеѓу: студентите, учениците и нивните наставници; вработените; оние кои бараат работа и вкупната работна средина. Ваквиот приод од образовниот систем бара разгранети и разни форми на образование, да ги научи консументите на образовни услуги да мислат а не само да акумулираат факти, да создава претприемачи а не работи и извршители и сл. Овие тези упатуваат на заклучокот дека успешни општества во третиот милениум ќе бидат учените општества.

Ако сакаме нашето општество да се вброи во успешните, тоа значи дека и тоа треба да се прилагоди кон новите тенденции и да креира современ образовен систем во кој образовни услуги ќе можат да добиваат сите граѓани кои за тоа имаат потреба. Но дали е тоа така? Одговор на тоа прашање ќе се обидеме да дадеме компарирајќи ги бројот на студентите и стекнатите дипломи во земјите на ЕУ, кон чие асоцирање се определи нашата земја.

Во нашата јавност е распространето мислењето дека во Р. Македонија многу се студира, дека имаме голем број на студенти, дека имаме голем број на високостручни кадри, дека треба да се оди кон рестрикција на тој план и сл. Но сето тоа не се поткрепува со аргументи, па може нашата образовна политика да ја насочи во погрешен правец. Тезата дека кај нас се студира масовно се обиде да ја демантира проф. д-р Кирил Темков од Филозофскиот факултет, на една програма на Македонската телевизија, но тоа остана незабележано во нашата јавност. Затоа во оваа пригода сакаме со бројки да потврдиме дека во нашата земја не се студира многу туку, напротив, малку. Еве што покажуваат фактите:

- а. Учеството на студенти во однос на вкупниот број на жителите кај земјите членки на ЕУ, просечно изнесува 2,69%, додека тоа учество во Р. Македонија изнесува одвај 1,37%. Слична е состојбата и со податокот на колку жители има 1 студент. Така, во земјите на ЕУ просечно на 38 жители доаѓа по 1 студент, додека во Р. Македонија дури на 72 жителя. Слични се односите и во Р.

Словенија, која исто така е кандидат за влегување во ЕУ, а во која учеството на студентите во вкупниот број на жители изнесува 2,15%, наспрема 1,37% кај нас, а еден студент доаѓа на 46 жители, а кај нас дури на 72 жителя.

Поконкретно по држави состојбата е дадена во табела бр. 1.

- б. Слична е состојбата и со опфатот на генерациите стасани за студирање. Имено, просечниот опфат на популацијата за студирање, на возраст од 19 до 23 години, во земјите на ЕУ, просечно изнесува 45,9%. Во нашата земја тој процент изнесува само 21,9%, а во Р. Словенија 38,1%. И овие податоци укажуваат за големо заостанување на нашата земја во однос на опфатот на генерациите кои студираат. Оттука и исправноста на одлуката на Владата на Р. Македонија за проширување на бројот на студентите кои можат да студираат во оваа академска година. Конкретно за секоја држава состојбата може да се види од табела бр. 2.
- в. Што се однесува со „ученикот“ гледан преку здобиените дипломи во текот на една година, состојбата е следна: на 10 000 жители во земјите на ЕУ просечно годишно се стекнуваат по 41, 27 дипломи, додека во Р. Македонија на 10 000 жители годишно се стекнуваат по 17 дипломи. Тој број во Р. Словенија изнесува 29,5 дипломи на 10 000 жители. И во овој показател јасно се гледа инфериорната положба на нашата земја во однос на стекнатите сертификати за високо образование. Состојбата кај останатите држави на ЕУ може да се види во табела бр. 3. Овие показатели упатуваат на заклучокот дека кај нас сè уште има големи потреби за проширување на опфатот на генерациите во високото образование, што бара преиспитување и на вкупната уписна политика. Несомнено е точно дека секогаш, а особено во услови на оскудност на работни места, покорисно е што поголем број на млади да бидат на Универзитет одошто на улица.

Без претензии за давање на некаков целосен модел на идниот воспитно-образовен систем на нашата земја, што не е цел на овој труд, сакавме само да извлечеме некои поуки за правците на приспособување на нашиот образовен систем со цел тој да стане поефикасен, пофлексибилен, посовремен и потранспарентен кон глобализацијата која настапува и во овој сектор од општеството. Едно е јасно. Образовните услуги мора да се приспособат кон барањата на пазарот на трудот, кон барањата на работодавците, кон барањата на индивидуите за создавање индивидуален капитал во знаење, кон општата глобализа-

ција на знаењето. Но не само кон тоа. Образованието мора да се приспособи и кон барањата на меѓународната заедница, кон барањата на самото општество кое тендира кон учено општество, на државата, кон конкретните услови во кои се одвива воспитно-образовниот процес. И секогаш притоа не заборавајќи ги постојните состојби, достигнатите резултати, стекнатите искуства, традициите и сл. Без таков приод нема успех во трансформацијата.

И на крајот, покрај останатото, треба да се сфати дека сè уште малку учиме, малку студираме, малку имаме перманентно образование, малку имаме дообразование, малку имаме преквалификации и имаме сосема мала подвижност на работната сила, што е услов за општа и поединечна ефикасност на сите полиња на животот на сите генерации.

Табела број 1

Држава	број на жители во милиони	број на студенти во високото образование во илјади	Учество на студентите во вкупниот број на жители (%)	еден студент на колку жители
Белгија	10,1	285,9	2,83	35
Данска	5,2	150,2	2,88	35
Германија	80,2	2033,7	2,53	39
Грција	9,4	199,0	2,11	47
Шпанија	40	1301,4	3,25	31
Франција	57,3	1840,3	3,21	31
Ирска	3,8	101,1	2,66	38
Италија	58	1532,2	2,64	38
Луксембург	0,4	1	0,25	-
Холандија	15	496,6	3,31	31
Португалија	10,6	191,0	1,80	55
В. Британија	57,4	1385,1	2,41	41
Словенија	2	43,0	2,15	46
Македонија	2	27,0	1,37	72
ЕУ	-	-	2,69	38

	Земја	Учество	Индекс
а)	ЕУ	2,69%	100,00
	Р.М.	1,37%	50,92
	Р.Сл.	2,15%	79,92
б)	ЕУ	1 студент на 38 жители	100,00
	Р.М.	1 студент на 72 жителя	52,77
	Р. Сл.	1 студент на 46 жители	82,60

Податоциве се земени од публикацијата „Образованието во ЕУ“ во 1995 година, а за Р. М. СГМ за 1996 година и извештајот на Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ за учебната 1995/96 година. (Пресметките се направени од авторот.)

Табела број 2

Држава	број на жители во милиони	број на студенти во високото образование во илјади	Вкупно популација на возраст од 19-23 год. во илјади	% на опфат на студии на популација од 19-23 год.
Белгија	10,1	285,9	577,0	49,5
Данска	5,2	150,2	303,2	49,5
Германија	80,2	2033,7	4383,6	46,4
Грција	9,4	199,0	646,4	31,3
Шпанија	40	1301,4	2626,0	49,5
Франција	57,3	1840,3	3368,0	54,6
Ирска	3,8	101,1	205,6	49,3
Италија	58	1532,2	3677,2	41,6
Луксембург	0,4	1	-	-
Холандија	15	496,6	1010,0	49,2
Португалија	10,6	191,0	-	-
В. Британија	57,4	1385,1	3642,0	38,0
Словенија	2	43,0	113,2	38,1
Македонија	2	27,0	122,8	21,9
ЕУ	-	-	-	45,9

Земја	%	Индекс
ЕУ	45,9	100,00
Р.М.	21,9	47,71
Р.Сл.	38,1	83,00

Податоциве се земени од публикацијата „Образованието во ЕУ“ во 1995 година, а за Р. М. СГМ за 1996 година и извештајот на Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ за учебната 1995/96 година. (Пресметките се направени од авторот.)

Табела број 3

Држава	број на жители во милиони	број на студенти во високото образование во илјади	Број на дипломи кои се издаваат годишно во илјади	Број на издадени дипломи на 10 000 жители
Белгија	10,1	285,9	59,0	58,5
Данска	5,2	150,2	22,5	43,3
Германија	80,2	2033,7	256,7	32,0
Грција	9,4	199,0	28,5	30,4
Шпанија	40	1301,4	131,5	32,8
Франција	57,3	1840,3	248	43,3
Ирска	3,8	101,1	22,7	59,8
Италија	58	1532,2	106	18,3
Луксембург	0,4	1	-	-
Холандија	15	496,6	68,9	46,1
Португалија	10,6	191,0	-	-
В. Британија	57,4	1385,1	271,8	47,4
Словенија	2	43,0	5,9	29,5
Македонија	2	27,0	3,4	17,0
ЕУ	-	-	-	41,27

ЕУ	дипломи на 10 000 жители	41,27	индекс 100,00
Р.М.	дипломи на 10 000 жители	17,0	41,19
Р.Сл.	дипломи на 10 000 жители	29,5	71,48

Податоците се земени од публикацијата „Образованието во ЕУ“ во 1995 година, а за Р.М. СГМ за 1996 година и извештајот на Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ за учебната 1995/96 година. (Пресметките се направени од авторот.)

Клучни зборови: *правилни на прикисобување на нашиот образовен систем, поинтересиен кон глобализацијата, барањата на работодавците, барањата на индивидуите, создавање индивидуален капитал во знаење, омијата глобализација на знаењето.*

SUMMARY

Trajan GOCEVSKI

ALTERING THE EDUCATION

Our intention with this essay, is to learn the basic lessons of the ways we should reform our education, so it could become more efficient, more flexible, more modern and transparent towards the forthcoming globalization in this sector of our society. Educational services must be adopted towards the needs of the labor market and the employment offices, moreover towards the needs of the individuals and their investments in learning and knowledge, and the general globalization of knowledge. However, we must not stop there. Therefore, the education must be adapted to the conditions of the international community, and towards the needs of the society in question in order to become educated one. The government and the conditions in which the education is held also must be in sight. The current conditions, the past results, experiences and traditions are also very important, and if success is wanted, they must be studied well.

And in the end, among everything else, it must be realized that still we do not learn a lot, we do not have enough permanent education or any courses. The consequence is small social mobility of the work force, and group and individual inefficiency on all fields of life and among all generations.